

COMERȚUL LETONIEI CU RUSIA DUPĂ SANȚIUNILE ECONOMICE RECIPROCE. MODIFICĂRI RAPIDE PENTRU STOPAREA PIERDERILOR

TRADE BETWEEN LATVIA AND RUSSIA AFTER THE MUTUAL ECONOMIC SANCTIONS. QUICK CHANGES TO STOP LOSSES

Virginia Câmpeanu*

Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România

Rezumat

După criza Ucrainei și anexarea Crimeii de către Federația Rusă în anul 2014, Uniunea Europeană a impus sancțiuni economice acesteia. La rândul său, Federația Rusă a luat în scurt timp măsuri de retorsiune, concretizate în interzicerea importului de produse agroalimentare din țările membre ale UE-28.

Acest articol are ca obiectiv relevarea consecințelor acestor măsuri asupra unei mici țări baltice, Letonia, care este membră a Uniunii Europene din anul 2004 și este considerată cea mai „rusofonă”, în sensul compoziției etnice și al dependenței economice, dar nu și politice, față de Rusia. Având în vedere că Letonia își bazează creșterea economică pe export, iar Federația Rusă este principalul său partener comercial extracomunitar, cercetarea noastră se focalizează pe: a) analiza efectelor embargoului rus asupra schimburilor comerciale bilaterale; și b) evidențierea reorientărilor strategice rapide ale Letoniei pentru contracararea efectelor negative.

Cuvinte-cheie: comerț, protecționism, Letonia, Uniunea Europeană, Federația Rusă

Clasificare JEL: F13, F14, F51, O52

Abstract

After the Ukraine crisis and the annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014, the European Union imposed economic sanctions on it. In turn, Russia took retaliatory measures, materialized in the ban on imports of agri-food products from the EU-28 member countries.

This article aims to highlight the effects of these measures on a small Baltic country, Latvia, that is a member of the European Union since 2004 and is considered to be the most "Russophone" in terms of ethnic composition and economic, yet not political, dependence on Russia. Given that growth of Latvia is based on exports, and the Russian Federation is its main non-EU trading partner, our research focuses on: a) analyzing the effects of the Russian embargo on bilateral trade, and b) pointing out Latvia's rapid strategic reorientation to counteract the negative effects.

Key words: trade, protectionism, Latvia, European Union, Russian Federation

JEL classification: F13, F14, F51, O52

---

* Autor de contact: Prof. univ.dr. Virginia Câmpeanu, e-mail: virginiacampean@gmail.com.

1. Introducere

După criza Ucrainei și anexarea Crimeii de către Federația Rusă în anul 2014, Uniunea Europeană (UE) a impus sancțiuni economice acesteia. La rândul său, Federația Rusă a luat în scurt timp măsuri de retorsiune, concretizate în interzicerea importului de produse agroalimentare din țările membre ale UE-28. Letonia se conformează sancțiunilor decise de blocul comunitar la adresa Federației Ruse, fiind, la rândul său, afectată de embargoul rus impus Uniunii Europene, ce vizează importul de produse agricole și alimentare din statele comunitare.

Având în vedere că Letonia își bazează creșterea economică pe export, iar Federația Rusă este principalul său partener comercial extracomunitar, cercetarea noastră are ca obiective: (1) analiza efectelor embargoului rus asupra schimburilor comerciale bilaterale în primii ani după aplicarea reciprocă a sancțiunilor economice; și (2) evidențierea reorientărilor strategice rapide ale Letoniei pentru contracararea efectelor negative.

Pentru o analiză de impact a sancțiunilor impuse de Rusia începând din august 2014 asupra Letoniei, comparăm dinamica și structura comerțului post 2014 cu situația din anul 2013, anterioară măsurilor protecționiste. Analiza se referă la comerțul bilateral, în contextul mai larg al evoluției comerțului exterior total al Letoniei în perioada 2013-2017.

Articolul este structurat pe 4 părți, care analizează: (1) cadrul de desfășurare a schimburilor comerciale între Rusia și Letonia, cu reliefaarea relațiilor tensionate, începând imediat după anul 1991 și până în prezent; (2) dinamica și mutațiile structurale înregistrate în comerțul Letoniei cu Rusia post 2014, cu evidențierea efectelor negative și a reorientărilor strategice ale Letoniei; și (3) perspectivele unor noi riscuri potențiale pentru Letonia pe relația cu Federația Rusă. Ultima parte (4) formulează concluziile.

2. Cadrul tensionat de desfășurare a schimburilor comerciale între Rusia și statele baltice, inclusiv Letonia, începând din anii 1990

Literatura economică consemnează că relațiile comerciale tensionate, cu schimbări profunde, între Rusia și toate țările baltice, nu sunt de dată recentă, ci au început din primii ani ai deceniului 1990, după ce Letonia, Lituania și Estonia și-au redobândit suveranitatea în anul 1991, odată cu desființarea URSS.

În virtutea vechilor relații comerciale din perioada apartenenței la Uniunea Sovietică, în anul 1991 Rusia a continuat să fie principalul partener comercial al statelor baltice, acoperind 90% din importul acestora (Veebel și Markus, 2018). În anii următori, cele trei state baltice suverane și-au diversificat partenerii comerciali, cu orientare tot mai rapidă și tot mai mare spre Occident, în special spre statele membre și asociate ale Uniunii Europene. În acest context, ponderea Rusiei în totalul importului țărilor baltice s-a redus treptat, ajungând în anul 1994 la numai 21% în Estonia, 29% în Letonia și 46% în Lituania.

Un important determinant al schimbărilor în dinamica comerțului a fost politica comercială restrictivă a Rusiei, concretizată în nivelul ridicat al taxelor vamale impuse la

importul din țările baltice și în amenințările constante cu impunerea de sancțiuni asupra acestora. În consecință, cele trei țări baltice au acționat încă din anii 1990 astfel încât să reducă dependența față de piața Rusiei.

Pregătirile de aderare și apoi aderarea în anul 2004 a celor trei state baltice la Uniunea Europeană și, implicit, orientarea în mai mare măsură a comerțului spre piața unică europeană au constituit o piatră de hotar în relațiile comerciale cu Rusia. Potrivit datelor avansate de Veebel și Markus (2018), în anul 2004 ponderea Rusiei în totalul comerțului Letoniei a scăzut la 8%, al Estoniei la 6-9%, și al Lituaniei la 28% din import și 10% din export. Relațiile comerciale reciproce au continuat să fie tensionate în perioada 2007-2009 când, conform aceleiași surse, „Rusia a impus sancțiuni țărilor baltice și a exercitat presiuni economice, politice și propagandistice”.

Relațiile comerciale dintre țările baltice și Rusia au atins o tensiune maximă la 31 iulie 2014, odată cu introducerea de către Uniunea Europeană (alături de SUA și alte țări occidentale) a sancțiunilor economice asupra Rusiei, ca răspuns la implicarea acesteia în conflictul din estul Ucrainei și anexarea Crimeei. De atunci, sancțiunile au fost prelungite anual, liderii UE declarând că acestea vor fi ridicate numai la momentul implementării totale a acordului de la Minsk (Zvaigzne, 2015). Sancțiunile economice impuse Rusiei vizează sectorul bancar, de apărare și importul/exportul de tehnologii de prelucrare a șteiului.

La scurt timp după momentul impunerii de sancțiuni economice de către UE, la 7 august 2014, Rusia a anunțat măsuri de retorsiune, prin interzicerea importului de alimente și produse agricole din UE, ca și din toate celelalte țări care i-au impus sancțiuni economice ca urmare a implicării în conflictul din Ucraina. În anii care au urmat și până în prezent (2018), Rusia a prelungit, la rândul ei, embargoul de produse alimentare și agricole. Concomitent, pentru asigurarea securității alimentare, Rusia, prin Programul de dezvoltare a agriculturii pentru anii 2013-2020, a planificat suma de 76 miliarde USD pentru dezvoltarea agriculturii și a piețelor alimentare naționale (Zvaigzne, 2015).

Ca rezultat al tuturor acestor sancțiuni reciproce și măsuri, comerțul între Rusia și Uniunea Europeană a scăzut cu peste 180 miliarde euro doar în perioada 2013-2015, punând presiuni sensibile asupra piețelor agricole comunitare și a organizațiilor agricole cooperatiste, în special din țările baltice membre ale UE (Michalopoulos, 2016).

3. Dinamica și mutațiile structurale înregistrate în comerțul Letoniei în timpul embargoului impus de Federația Rusă

3.1 Poziția geografică a Letoniei – benefică pentru comerț

Din punct de vedere istoric, Letonia a fost așezată la încrucișarea unor mari rute comerciale internaționale, fiind considerată, începând din secolul 14, un important „hub” între Est și Vest, în centrul Ligii Hanseatice (Caseta 1), care a fost prima zonă de comerț liber din lume.

Caseta 1: Reactivarea Ligii Hanseatice în Europa de Nord înainte de Brexit

Liga Hanseatică sau Hansa s-a dezvoltat ca o confederație comercială a Europei de Nord, dominând activitatea comercială timp de 300 de ani, începând de la jumătatea secolului 13. Hansa a fost o alianță comercială puternică între negustorii germani individuali și breslele de meseriași din circa 200 de orașe din zonele Mării Nordului și Mării Baltice, care conlucrau pentru a se proteja față de rivalii comerciali și a-și apăra interesele comune, utilizând o flotă puternică finanțată de membri. Sub amenințarea permanentă din partea piraților din Marea Baltică și din sistemul de râuri afluențe, s-a considerat că o alianță pentru punerea în comun a resurselor, cunoștințelor și calificării a fost o consecință naturală.

Liga Hanseatică s-a bazat pe solidaritatea membrilor săi, care probabil în zilele noastre ar putea fi descrisă cel mai bine ca „o comunitate de orașe germane și comercianți, ale căror decizii reflectau deciziile membrilor, participând la privilegiile ce le aveau în străinătate, precum depozite, magazine, limba comună (germana), libertate și vămi”. Rutele de transport erau dominate de râuri, iar „birourile” comerciale (așa numitele hub-uri actuale) s-au răspândit de-a lungul regiunii Mării Baltice. După Riga (în Letonia de azi) au fost înființate birouri comerciale în apropierea portului rusesc Novgorod (important pentru comercializarea de piei, blănuri și alte resurse naturale), Visby, într-o insulă a Suediei (unde se comercializa pește, care era obligatoriu în dieta medievală creștină), Reval (azi Tallinn din Estonia), Danzig (actualul Gdansk din Polonia), Dorpat (Tartu în Suedia), Bruges în Olanda sau London Steelyard în Anglia.

După mai bine de 5 secole, un grup de europarlamentari și comercianți din țările nord-europene au lansat la 25 ianuarie 2018 „Proiectul HANSA”, care utilizează vechea idee a Ligii Hanseatice pentru revigorarea conexiunilor comerciale și culturale ale Europei de Nord și dezvoltarea economiilor țărilor implicate. La lansarea oficială a proiectului, Rupert Mattheus, europarlamentar și coordonator al proiectului, a precizat: *„Dat fiind că britanicii părăsesc Uniunea Europeană, vom căuta să construim noi alianțe comerciale, să dezvoltăm afacerile și legăturile culturale cu întreaga lume. Din fericire, am făcut asta și cu mult timp înainte, iar vechea Ligă Hanseatică poate acționa ca o hartă care să ne ghideze”*.

Sursa: Sinteza autorului pe baza European Parliament (2018).

Dintre țările baltice, poziția geografică a Letoniei prezintă avantaje evidente, fiind așezată în centrul acestora, cu Estonia la nord și Lituania la sud, iar în vest este străjuită de Marea Baltică, unde se află frontiera maritimă cu Suedia. Vecinii de la răsărit sunt Federația Rusă și Belarus.

Tabelul 1 prezintă caracteristicile generale și principalii indicatori economici ai Letoniei.

Tabelul 1: Letonia: caracteristici generale și indicatori economici

Date de bază	
Populație (ianuarie 2017)	1,95 milioane locuitori
Compoziția etnică (2017)	62% letoni, 25,4% ruși, 3,3% belaruși, 2,2% ucrainieni, 2,1% polonezi și alte naționalități
Capitala	Riga
Frontiere comune cu:	Estonia (Nord) Rusia și Belarus (Est) Lituania (Sud) Suedia (frontieră maritimă la Vest)
Membră în organizații internaționale	OMC din 1998 NATO din 2004 UE din 2004 OCDE din 2016
Indicatori economici	
PIB (2017)	EUR 26,9 miliarde
PIB (2016)	EUR 24,9 miliarde
Creștere PIB (2017)	4,5%
Creștere PIB (2016)	2,2%
PIB per capita (2017)	EUR 13.852
PIB per capita (2016)	EUR 12.722
Rata inflației (2017)	2,9%
Rata creșterii salariale (2017)	7,9%
Rata șomajului (2017)	8,7%
Export bunuri și servicii (2017)	EUR 16,2 miliarde
Import bunuri și servicii (2017)	EUR 16,5 miliarde
Stoc ISD (2017)	EUR 14,4 miliarde
Datoria guvernamentală (2016)	EUR 10,092 miliarde
Moneda	Euro (EUR) de la 1 ianuarie 2014
Rating internațional de credit (februarie 2018):	
Fitch	A- (Stabil)
Moody's	A3 (Stabil)
Standard & Poor's	A- (Pozitiv)
R&I	A- (Stabil)

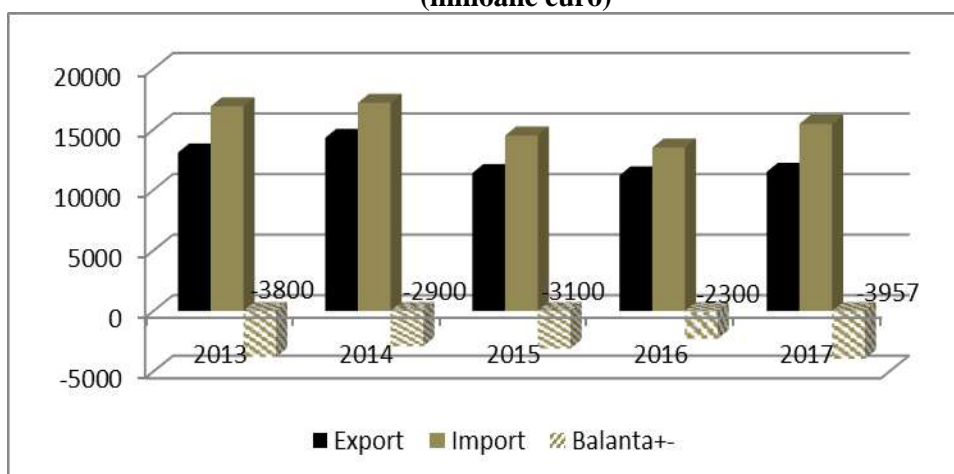
Sursa: Realizat de autor pe baza datelor din LIAA (2018a).

3.2 Evoluția comerțului exterior al Letoniei

Comerțul exterior al Letoniei a înregistrat creșteri substanțiale de la momentul recâștigării independenței (1991), dar în special după aderarea în 2004 la UE și până în prezent, chiar în condițiile embargoului la produse alimentare impus de Rusia în 2014. Letonia este net importatoare de bunuri, deficitul balanței comerciale evidențiindu-se încă de la începutul anilor 1990, după redobândirea independenței.

În primii trei ani de la impunerea embargoului la exportul de produse agroalimentare al Letoniei de către Rusia, deficitul comercial a scăzut comparativ cu anul 2013, atingând un nivel minim de 2,3 miliarde euro în 2016, dar în 2017 s-a majorat substanțial, depășind nivelul anului 2013, în condițiile creșterii mai accelerate a importului față de anul anterior (Graficul 1).

**Graficul 1: Evoluția balanței comerciale a Letoniei în 2013-2017
(milioane euro)**

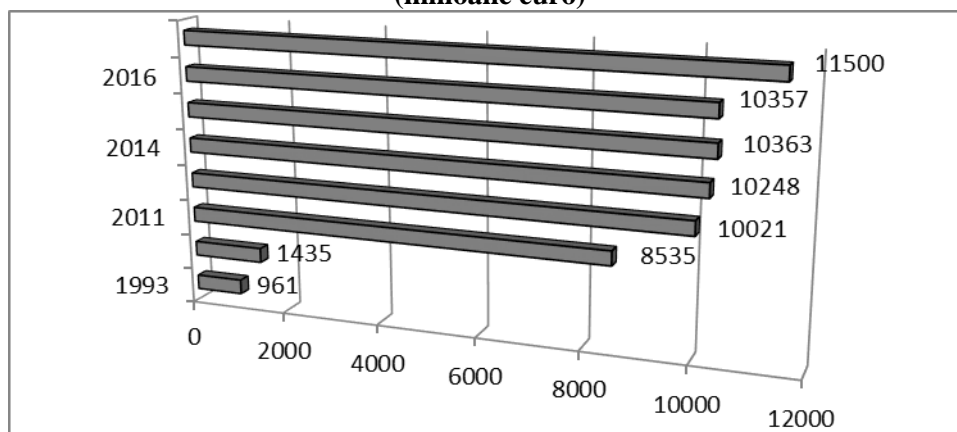

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

- **Exportul total al Letoniei: dinamică, orientare geografică, structură**

Privit în dinamica ultimilor 25 de ani (cu majorări de circa 12 ori), se poate spune că exportul Letoniei a înregistrat cele mai accelerate creșteri în primii 20 de ani, când a sporit valoric de peste 10 ori. Ulterior, după patru ani de stagnare (2013-2016), exportul total al Letoniei a marcat în anul 2017 o majorare de peste 10% comparativ cu anul anterior, ajungând la circa 11,5 miliarde euro (Graficul 2).

**Graficul 2: Evoluția exportului Letoniei în perioada 1993-2017
(milioane euro)**

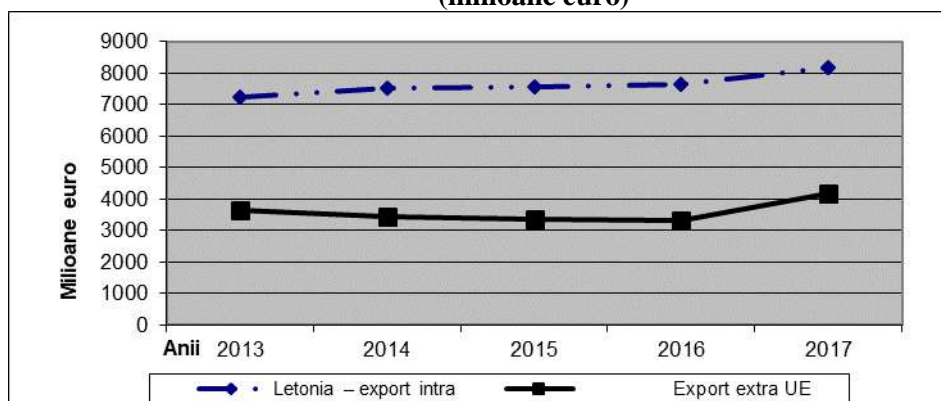

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

Menționăm că cvasi-stagnarea exportului (2013-2016) a avut drept cauze, pe de o parte, creșterea lentă a cererii de import a Uniunii Europene, principalul deținator al Letoniei, în condiții de criză economică și financiară prelungită și, pe de altă parte, embargoul impus de Rusia la exportul de produse agricole și alimentare al Letoniei. Restructurarea și reorientarea,

precum și diversificarea exportului au condus la creșterea sensibilă a valorii acestuia în anul 2017, atât în planul comerțului intracomunitar, cât și al celui extracomunitar (Graficul 3).

**Graficul 3: Exportul intra și extra UE al Letoniei în 2013-2017
(milioane euro)**

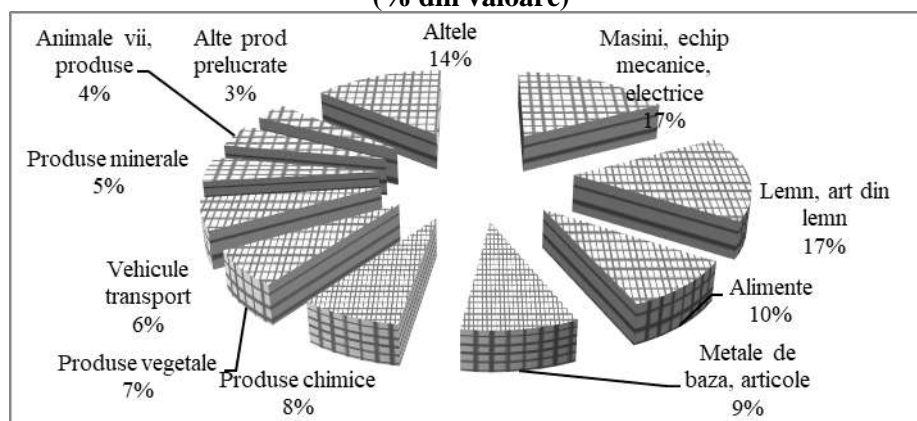

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

Cele mai recente date statistice disponibile relevă că Letonia orientează 71% din exportul său total spre Uniunea Europeană, care în 2017 a absorbit un volum mai mare cu 523 milioane euro sau cu circa 7% comparativ cu anul 2016. Dintre partenerii europeni ai Letoniei, cei mai importanți sunt țările vecine Lituania și Estonia (circa 30% din valoarea exportului), Germania (7,3%) și Suedia (6%). Dintre țările terțe, Federația Rusă este principalul partener, către care se îndreaptă peste 9% din export.

Structura exportului Letoniei a înregistrat mutații sensibile: înainte de 1990, a fost net exportatoare de produse agricole, în special de lactate, carne prelucrată și pește; principala piață de desfacere era Uniunea Sovietică, care absorbea o mare parte din producția agricolă a țării. În anii 1990 au avut loc schimbări în structura exportului în favoarea produselor forestiere, reflectând reorientarea Letoniei spre produse pentru care prezenta avantaje comparative (Eurostat, 2000). După aderarea la UE, au avut loc noi mutații structurale.

**Graficul 4: Structura exportului total al Letoniei în 2017
(% din valoare)**

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

Astfel, din analiza structurii exportului Letoniei pe grupe de produse rezultă unele modificări substanțiale în anul 2017 comparativ cu situația din primul an al aderării la Uniunea Europeană: dacă în 2004 principalele produse exportate erau lemn și produse din lemn (circa 35% din valoarea exportului total), în anul 2017 produsele agricole și alimentare dețin cea mai mare pondere în export (alimente + produse vegetale + animale vii și produse), de 21%, urmate de mașini și echipamente și de lemn și produse din lemn, câte 17% fiecare (Graficul 4)

Analiza detaliată, la patru cifre, a structurii exportului Letoniei în anul 2017 în baza Sistemului tarifar armonizat – potrivit datelor Central Intelligence Agency (2018) – relevă că cele mai importante cinci grupe de produse exportate reprezintă circa jumătate din valoarea livrărilor sale globale (Tabelul 2)

Tabelul 2: Principalele produse exportate de Letonia în anul 2017

Locul	Grupa de produse	% din valoarea exportului total
1.	Lemn	15,5
2.	Mașini, echipamente electrice, electronice	10,4
3.	Mașini, incl. computere	7,4
4.	Băuturi, spirtoase, oțet	7,4
5.	Autovehicule	5,2

Sursa: Flagpictures.org. (2018).

Menționăm că băuturile alcoolice au marcat cea mai mare creștere a exportului în 2017, cu 98,7% față de anul 2016, ajungând la circa 850 milioane euro, ca urmare a vânzărilor sporite de whisky, vodcă, vin și, în mai mică măsură, de bere.

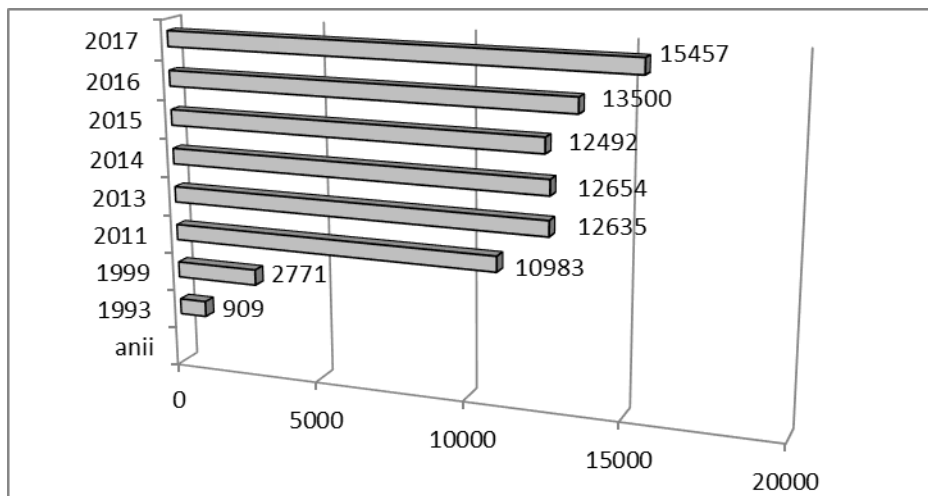
• **Importul total al Letoniei: dinamică, orientare geografică, structură**

Letonia a înregistrat în anul 2017 o valoare record a importului de bunuri, de 15,5 miliarde euro, cu 14,5% mai mare decât în anul 2016 și de 17 ori mai mare comparativ cu nivelul anului 1993. Privit în dinamică, se observă o majorare cvasi-continuă a importului în anii 1990 și 2000 până la atingerea maximului de circa 11 miliarde euro în 2011. Anii 2013-2015 au înregistrat o cvasi-stagnare, oscilând în jurul valorii de 12,5 miliarde euro. Începând cu anul 2016, importul total al Letoniei a sporit în ritmuri accelerate, atingând în 2017 un nivel record (Graficul 5).

Principalii furnizori ai Letoniei în anul 2017 au fost statele membre ale Uniunii Europene (circa 80%), din care Lituania, Germania, Polonia și Estonia au acoperit circa 50% din valoarea importului total. Dintre țările terțe, Rusia (7,4%) și China (3,1%) sunt principalii furnizori.

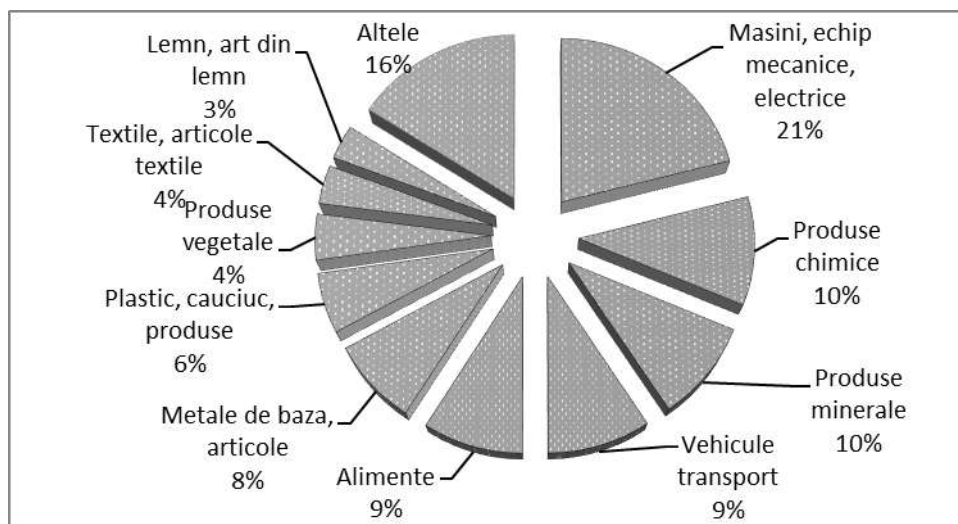
Graficul 5: Dinamica importului total de bunuri al Letoniei în perioada 1993-2017 (milioane euro)

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

Importul Letoniei este concentrat în proporție de 50% pe patru grupe de produse: mașini și echipamente mecanice, produse chimice, produse minerale (inclusiv gaze naturale, țiței rafinat) și vehicule de transport, îndeosebi autoturisme (Graficul 6).

Graficul 6: Structura importului total al Letoniei în anul 2017 (% din valoare)

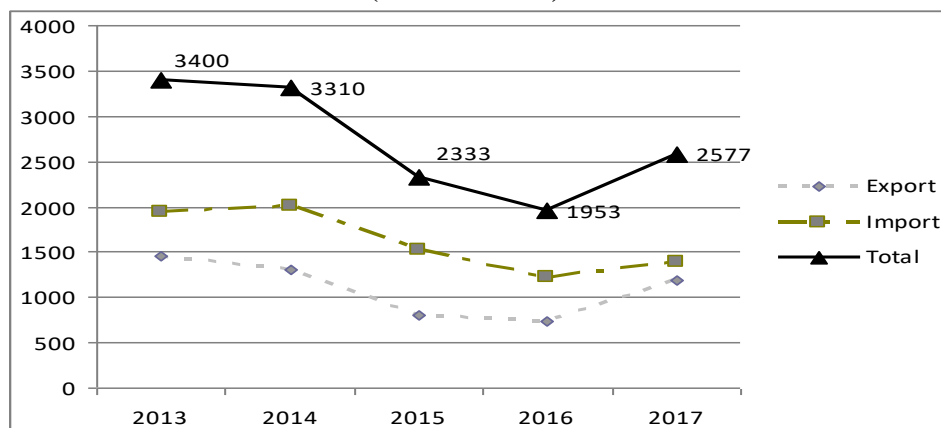
Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

3.3 Comerțul Letoniei cu Rusia în perioada sancțiunilor comerciale reciproce

- **Poziția Rusiei în comerțul cu Letonia**

Dintre țările din afara Uniunii Europene, Rusia este și în prezent principalul partener comercial¹ al Letoniei, dar rolul Rusiei s-a schimbat dramatic după ce Letonia a devenit o țară suverană, iar între cele două țări s-au stabilit frontiere (în 1991). Cu o pondere de 90% în comerțul Letoniei înainte de 1991, după numai 5 ani, Rusia absorbea doar 25% din exportul Letoniei și acoperea 20% din importul acesteia. Anii premergători aderării Letoniei la Uniunea Europeană au înregistrat orientarea în tot mai mare măsură spre comerțul cu UE, în detrimentul Rusiei, spre care în anii 2000-2003 se îndreptau 5-10% din valoarea exportului leton, furnizând sub 10% din importul acesteia. După aderarea la Uniunea Europeană în anul 2004 și până în anul 2017, ponderea Rusiei în comerțul total al Letoniei a oscilat în jurul valorii de 9% (8% în anul 2017).

Graficul 7: Evoluția comerțului bilateral între Letonia și Rusia în 2013-2017 (milioane USD)

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor din MIT Education. (2016) și UN COMTRADE (2018).

Analiza dinamicii comerțului Letonia-Rusia în perioada 2014-2017 corespunde perioadei în care Uniunea Europeană și, implicit, Letonia au impus sancțiuni economice Rusiei după evenimentele din Ucraina, iar Rusia a aplicat măsuri de retorsiune (începând din 7 august 2014), interzicând importul unor produse agroalimentare din Uniunea Europeană, precum carne, produse lactate, pește, fructe și legume. În aceste condiții, comerțul bilateral Letonia-Rusia s-a prăbușit față de nivelul anterior sancțiunilor, atingând în anul 2016 cel mai redus nivel, de 1.953 milioane USD, cu circa 45% sub nivelul anului 2013. Anul 2017 a

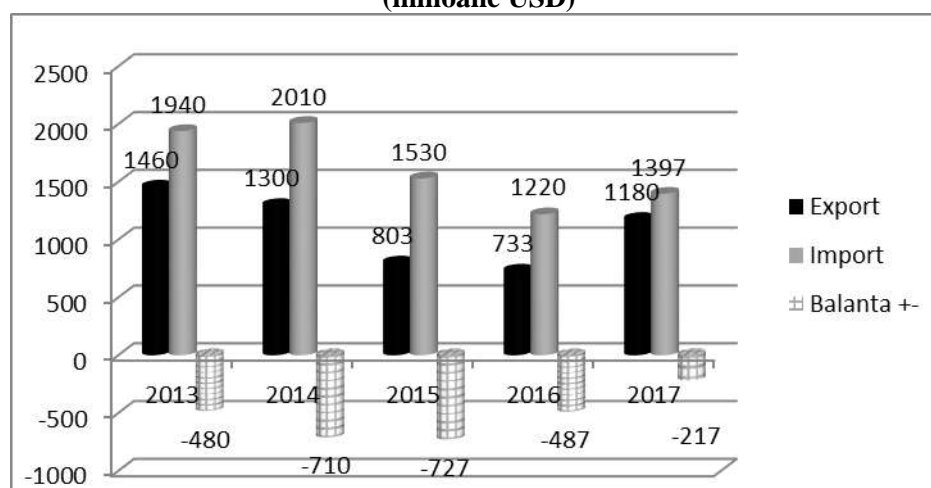
¹ Comerțul cu bunuri între Letonia și Rusia se desfășoară, ca și în cazul altor țări din afara Uniunii Europene, în dolari americani (USD), ceea ce se reflectă și în statisticile internaționale. Ca urmare, vom trata comerțul bilateral în această monedă.

marcat o schimbare față de tendința ultimilor patru ani, cu o majorare substanțială a comerțului bilateral, de 32% față de anul anterior, ajungând la 2.577 milioane USD, depășindu-se și nivelul anului 2015.

Schimbări de direcție au avut loc în comerțul Letonia-Rusia și în privința soldului balanței comerciale. Astfel, potrivit datelor statistice oficiale ale Letoniei, în perioada 1993-1998 balanța comercială cu Rusia a prezentat un sold pozitiv, Letonia fiind net exportatoare de bunuri. Tendința s-a schimbat din 1999, astfel încât Letonia a devenit net importatoare din Rusia, cu un deficit crescător al balanței comerciale pe această relație, care în anul 2004 era de 8,5 ori mai mare decât deficitul comerțului total al Letoniei (Keinast, 2005).

În perioada mai recentă, 2013-2017, Letonia apare an de an ca net importatoare de bunuri din Rusia, cu un sold negativ al balanței comerciale bilaterale ce a atins un nivel record de 727 milioane USD în anul 2015, adică în primul an după impunerea sancțiunilor economice reciproce de la jumătatea anului 2014. Anii următori au constituit ani de ușoară redresare, cu reducerea deficitului comercial al Letoniei cu Rusia până la nivelul de 217 miliarde USD în 2017, adică la jumătatea nivelului din anul 2013, în condițiile creșterii mai accelerate a exportului leton, comparativ cu importul (Graficul 8).

Graficul 8: Dinamica balanței comerciale a Letoniei pe relația cu Rusia în 2013-2017 (milioane USD)

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor MIT Education (2016) și UN COMTRADE (2018)

• **Exportul Letoniei în Federația Rusă: mutații în dinamică și structură**

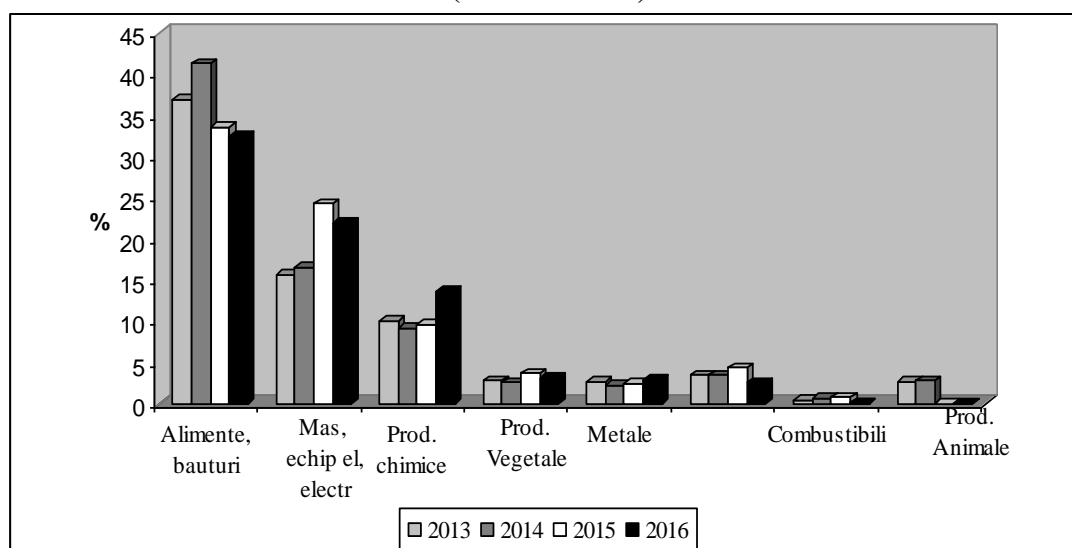
Rusia constituie una dintre principalele piețe de desfacere a bunurilor Letoniei, situându-se în anul 2017 pe locul trei în ierarhia partenerilor comerciali, după Lituania și Estonia. În 2017, Letonia a exportat în Rusia bunuri în valoare de 1,18 miliarde USD, reprezentând 9,2% din totalul exportului său (United Nations, 2018). Embargoul introdus de Rusia la importul de produse agroalimentare din Letonia a funcționat în anul 2014 numai cinci luni, astfel că a influențat relativ puțin (-10%) exportul Letoniei în Rusia comparativ cu următorii doi ani. Cel mai scăzut nivel al exportului leton s-a înregistrat în 2016, când a reprezentat numai 50% din nivelul anului 2013 (Graficul 8). Anul 2017 constituie un punct de

inflexiune, de schimbare a direcției de dezvoltare a exportului Letoniei spre Rusia, chiar în condiții de embargo, cu o creștere semnificativă a livrărilor ce au totalizat 1,18 miliarde USD.

Experiența pozitivă a Letoniei în relațiile comerciale cu Rusia din anul 2017, în sensul de majorare a valorii schimburilor comerciale (export + import) și diminuare a deficitului comercial în condiții de embargo, s-a bazat pe diversificarea și orientarea într-o mai mare măsură a exportului spre produse industriale cu valoare adăugată ridicată, pentru care Letonia prezintă un avantaj comparativ, și pe orientarea mai accentuată a importului din Rusia spre produse concurențiale, cu mulți furnizori externi, concomitent cu liberalizarea pieței gazelor naturale și reducerea dependenței față de Rusia.

Din analiza structurii exportului apare evident că Letonia exportă în proporție de peste 80% produse prelucrate, restul fiind materii prime, sau cu grad scăzut de prelucrare (Graficul 9).

Graficul 9: Evoluția structurii exportului Letoniei în Rusia în 2013-2016
(% din valoare)

Sursa: Realizat de autor pe baza datelor World Bank Group (2018); Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

În 2016, ca și în cei trei ani anteriori, principalele grupe de produse exportate în Rusia care au reprezentat circa două treimi din export au fost: a) alimente și băuturi; b) mașini și echipamente electrice/electronice; și c) produse chimice (Graficul 9). Dinamica celor trei grupe de produse a fost diferită: s-a redus ponderea grupei de alimente și băuturi și s-a majorat ponderea celorlalte două. În anul 2017 au avut loc noi modificări în structura exportului Letoniei pe relația cu Rusia (UN COMTRADE, 2018). Cinci grupe de produse au constituit circa două treimi din exportul Letoniei în Rusia în 2017: alimente și băuturi; mașini, reactoare, boilere; produse farmaceutice; echipamente electrice, electronice și produse plastice.

În grupa de *alimente și băuturi*, schimbările au avut loc în interiorul grupei, alimentele supuse embargoului fiind înlocuite în mare parte cu produse care au regim liber, precum băuturi alcoolice, dar și cu ciocolată și flori tăiate (introduse la export din 2014). În

acest fel, deși în 2016 ponderea grupei de alimente și băuturi în export a atins cel mai scăzut nivel al perioadei analizate (32%), comparativ cu anul 2013 reducerea a fost de numai 5 p.p., băuturile compensând în cea mai mare parte absența livrărilor de alimente, astfel că aceasta a rămas principala grupă de produse exportate de Letonia în Rusia.

Caseta 2: Efecte ale embargoului impus de Federația Rusă asupra industriei și exportului de alimente și băuturi ale Letoniei

Grupa *alimente și băuturi* exportate a marcat o tendință de scădere după anul 2014, dar a rămas principala grupă de produse exportate de Letonia în Federația Rusă. Produsele agroalimentare exportate de Letonia în anii 2013 și 2014 (până în august), care au făcut obiectul restricțiilor ulterioare și nu au mai apărut la export în următorii ani, au fost: brânzeturi, unt, lapte și alte lactate, carne, mezeluri, gemuri, extract de malț, care împreună au reprezentat circa 5% din valoarea exportului total în Rusia.

În cadrul acestei grupe au avut loc reorientări ale exportului spre băuturi alcoolice (whisky, vodcă, vin și, în mai mică măsură, bere), ce nu figurează pe lista celor interzise de Rusia a fi exportate în general de Uniunea Europeană, inclusiv de Letonia. În aceste condiții, Letonia a reușit să compenseze parțial valoarea livrărilor interzise de produse tradiționale alimentare, precum lactate, carne și pește.

Dar, nu numai exportul de alimente a fost afectat de măsurile de retorsiune ale Rusiei, ci întreaga industrie alimentară. Pentru a înțelege mai bine cum este afectată industria de alimente și băuturi a Letoniei de sancțiunile impuse de Rusia, menționăm că: a) industria alimentară este a doua mare industrie a Letoniei; b) importanța fiecărui sector în cifra de afaceri a industriei alimentare din Letonia (de 1,6 miliarde euro în 2016) coincide cu cele mai sancționate produse ale Letoniei, și anume: industria de lactate (brânzeturi, unt, lapte concentrat, fermentat ș.a. – 22%), carne și produse din carne (20%), pește (9%). În același an, potrivit LIAA (2018b), 20% din forța de muncă a Letoniei activa în cele 1.000 de companii din industria alimentară.

Sursa: Sintetizat de autor pe baza documentației consultate.

Mașinile și echipamentele electrice/electronice constituie a doua grupă cu pondere importantă în exportul Letoniei către Federația Rusă. Caracteristica acestei grupe de produse este determinată de orientarea într-o mai mare măsură (creșterea ponderii în intervalul analizat cu 7-8 p.p.) a celor 200 de companii letone producătoare spre exportul în Rusia, unde brandurile letone au o puternică rezonanță și tradiție, fiind încă preferate de consumatorii ruși. Pe de altă parte, în ultimul deceniu s-a înregistrat o dezvoltare și o prezență în creștere rapidă a Letoniei cu produse electronice nu numai pe piața rusă, ci și pe piața internațională, care a implicat utilizarea managementului lanțului global de aprovizionare astfel încât companiile letone concurează cu lideri din industria mondială de telecomunicații, precum Nokia, Siemens Networks, Ericsson, Alcatel, NEC pe piețele specifice de nișă. De remarcat că din producția internă de mașini electrice/electronice se exportă 91% (LIAA, 2018b).

Ponderea *produselor chimice* în exportul spre Rusia a sporit cu 4-5 p.p. în anul 2016 față de anii anteriori, fiind favorizată de o lungă tradiție a industriei de produse chimice fine și farmaceutice, cu o gamă largă de produse, în condițiile în care Letonia a fost principala locație a acestor subsectoare în fosta Uniune Sovietică. Potrivit LIAA (2018b), fiecare al patrulea preparat medicinal fabricat în fosta URSS și destinat întregii piețe a URSS era produs în

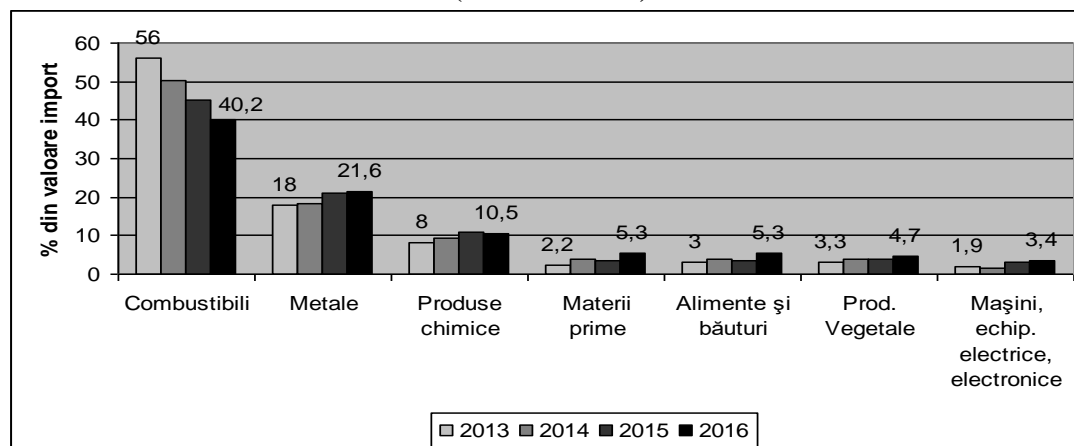
Letonia. În anul 2016, industria chimică avea ca principale subsectoare: mase plastice, cauciuc (35% din cifra de afaceri); produse farmaceutice (30%); cosmetice și produse de curățat (7%). Companiile ce activează în industria chimică sunt bine aprovizionate cu materii prime și reactivi de către renumite companii europene și globale, ce au reprezentanțe care asigură livrarea optimă la clienți: Brenntag, Algol, Bang Bonsomer, Telko, Azelis (fostă Broste), Kemetyl, Elme Messer, AGA s.a. În anul 2017, produsele farmaceutice se regăsesc în topul celor mai importante trei produse exportate în Rusia, cu peste 9% din valoarea exportului Letoniei în această țară.

• Importul Letoniei din Federația Rusă: dinamică și structură

Importul Letoniei din Federația Rusă a totalizat aproape 1,4 miliarde USD în anul 2017, ceea ce a reprezentat 7,6% din valoarea totală a importului leton. Federația Rusă este un furnizor important pentru Letonia, al cincilea în ierarhia furnizorilor, după Lituania (19%), Germania (12%), Polonia (9,3%) și Estonia (7,6).

În comerțul bilateral, Letonia este net importatoare, cu o pondere a importului în comerțul total cu Rusia ce a oscilat între 57% în anul 2013 și maxim 65% în 2015. Evoluțiile din anul 2017 au determinat o schimbare de tendință, de scădere a ponderii importului în comerț până la nivelul de 55% (nivel mai redus chiar și față de anul 2013). Această scădere s-a reflectat și în reducerea deficitului comercial al Letoniei pe relația Rusia la cel mai mic nivel din ultimii cinci ani (vezi Graficul 8).

Graficul 10: Evoluția structurii importului Lituaniei din Federația Rusă în perioada 2013-2016 (% din valoare import)

Sursa: Realizat de autor pe baza datelor World Bank Group (2018) și Central Statistical Bureau of Latvia (2018).

În primii doi ani de la impunerea sancțiunilor reciproce, valoarea importului leton s-a diminuat cu circa 40% comparativ cu nivelul anului 2013, atingând 1,22 miliarde USD în anul 2016, care a constituit și nivelul minim al ultimilor cinci ani. Schimbarea trendului a avut loc în anul 2017, cu o majorare de 18% a valorii importului din Rusia la nivelul de 1,4 miliarde USD.

Analiza unei serii lungi de date statistice privind importul Letoniei din Rusia, din 1993 până în anul 2017, conduce la concluzia că structura acestuia, indiferent de fluctuațiile valorice, a fost relativ stabilă, fiind constituit în principal din materii prime și produse intermediare. Importul Letoniei din Rusia la nivel de grupe de produse este concentrat în proporție de circa 75-80% pe trei grupe: a) combustibili (gaz natural, petrol, cărbune); b) metale și produse din metal; și c) produse chimice.

Cea mai semnificativă schimbare în structura importului leton din Federația Rusă este reducerea continuă a ponderii importului de combustibili, principala grupă de produse importate, de la 56% în anul anterior impunerii sancțiunilor comerciale reciproce (anul 2013) la 40% în 2016. Concomitent, a sporit ponderea tuturor celorlalte grupe de produse (Graficul 10).

În domeniul *resurselor energetice*, Rusia constituie un puternic partener al Letoniei, care exercită influențe și asupra sectoarelor de distribuție a combustibililor, prin investițiile făcute și prin contracte pe termen lung. Pentru satisfacerea necesarului intern, Letonia a importat gaze naturale din Rusia, singurul său furnizor, prin compania rusă Gazprom. Această companie influențează semnificativ compania națională privată de distribuție a gazelor, Latvijas Gaze, în care deține 34% din acțiuni și derulează un contract de furnizare a gazelor pe termen lung, în vigoare până în anul 2030 (Christian, 2017). Pentru reducerea dependenței față de resursele energetice din Rusia, Letonia a schimbat la începutul anului 2016 reglementările de utilizare a rețelei de distribuție, astfel încât să se importe mai multe gaze naturale din Lituania² în vederea aprovizionării centralelor electrice, dar aplicarea acestora de facto a fost întârziată până în aprilie 2017, când expira monopolul companiei naționale Latvijas Gaze (Gelzis, 2016).

Tabelul 3: Evoluția importului de gaze naturale al Letoniei din Rusia (milioane USD)

	2013	2014	2015	2016	Modificări 2016/2013 în %
Gaze naturale	674	562	381	294	-56

Sursa: Tabel alcătuit de autor pe baza datelor din MIT. EDUCATION (2016).

Liberalizarea pieței gazelor naturale s-a realizat în aprilie 2017, astfel că, dacă până la această dată Letonia a fost dependentă de importul în exclusivitate din Rusia, în prezent au devenit disponibile surse alternative de aprovizionare pentru consumatorii letoni, precum Lituania.

În prezent se poartă discuții cu privire la implicațiile liberalizării pieței gazelor naturale, avansându-se ideea că prețurile se vor majora, întrucât se vor adăuga costurile de tranzit și depozitare pentru gazele care nu provin din Rusia. Mai mult, având în vedere că

² Pentru reducerea dependenței țărilor baltice față de importul de gaze și conform politicii UE de diversificare a furnizorilor de gaze în Europa, Lituania a deschis în 2015 terminalul Klaipeda pentru importul de gaz natural lichefiat (LNG).

Gazprom va controla piața letonă a gazelor până în 2030, când expiră contractul pe termen lung de furnizare a gazelor, unii parlamentari letoni consideră „că e dificil cu Rusia, dar imposibil fără ea.”

În ceea ce privește petrolul, Rusia este al treilea mare furnizor al Letoniei, după Lituania și Finlanda, acoperind circa 23% din piață. Importanța relației cu Rusia este amplificată și de faptul că petrolul, produsele petroliere și cărbunii importați acoperă majoritatea transportului feroviar internațional al Letoniei și a transportului de mărfuri prin porturile letone (Gelzis, 2016). În plus, Rusia utilizează conductele letone pentru tranzitul produselor petroliere.

4. Concluzii

- *Costurile sancțiunilor economice*

Letonia este cea mai „rusofonă” dintre țările baltice, cu o minoritate rusă de 26% din populație; dacă se adaugă și populația letonă cu ascendență rusă, vorbitoare de limba rusă, atunci proporția ajunge la 37%, fiind al doilea mare grup etnic după letoni (62%). Această trasătură specifică are importanță dat fiind că un grup mare de populație, cu relații strânse cu Rusia (inclusiv familiale), poate influența mersul economiei și al politicilor economice din Letonia.

În plan politic, Letonia, stat membru al Uniunii Europene (din anul 2004), insistă ca sancțiunile impuse Rusiei de către Uniunea Europeană să nu fie retrase decât după deplina implementare a acordurilor de la Minsk referitoare la Ucraina și Crimeea.

În plan economic, Rusia continuă să fie un partener comercial important, dar rolul său s-a redus dramatic începând din anul 1991, după ce Letonia a devenit o țară suverană, iar între cele două țări s-au stabilit frontiere. Cu o pondere de 90% în comerțul Letoniei înainte de 1991, în prezent Rusia absoarbe doar 9% din exportul Letoniei și acoperă circa 8% din importul acesteia.

Anii 2014-2017 corespund perioadei în care Uniunea Europeană și, implicit, Letonia au impus sancțiuni economice Rusiei după evenimentele din Ucraina, iar Rusia a aplicat măsuri de retorsiune, interzicând importul unor produse agroalimentare din Uniunea Europeană, precum carne, produse lactate, pește, fructe, legume și alte alimente.

Embargoul rus a avut cele mai mari efecte negative asupra Letoniei în primii doi ani (2015 și 2016), care de fapt au însemnat costuri pentru Letonia. Astfel, exportul Letoniei în Federația Rusă s-a prăbușit față de nivelul anterior sancțiunilor, atingând în anul 2016 cel mai redus nivel, cu 50% sub nivelul anului 2013, iar deficitul comercial s-a majorat în proporții similare, cu un nivel record în anul 2015.

Remarcabilă este redresarea destul de rapidă a Letoniei, vizibilă în anul 2017, când a majorat exportul spre Rusia în ritm mai accelerat decât importul, astfel că deficitul comercial bilateral s-a diminuat nu numai față de anii post-embargo, dar a ajuns la jumătatea nivelului din anul 2013.

În condițiile continuării embargoului, experiența pozitivă a Letoniei în relațiile comerciale cu Rusia din anul 2017 (creșterea exportului, diminuarea deficitului comercial) s-a bazat pe diversificare și orientarea într-o mai mare măsură a exportului către produse nesupuse embargoului – băuturi alcoolice și produse industriale cu valoare adăugată, pentru care Letonia prezintă avantaj comparativ.

Cea mai semnificativă schimbare în structura importului leton din Federația Rusă este reducerea treptată, dar continuă a ponderii importului de combustibili, principala grupă de produse importate, de la 56% în anul anterior impunerii sancțiunilor comerciale reciproce (anul 2013) la 40% în 2016. Aceste cifre relevă costuri pentru Federația Rusă și pentru companiile ce derulează livrările în Letonia.

Letonia a fost până în aprilie 2017 singura țară membră a Uniunii Europene dependentă în totalitate de importul de gaze din Rusia, dar, odată cu liberalizarea pieței gazelor naturale, au devenit disponibile surse alternative de aprovizionare pentru consumatorii letoni, ceea ce va conduce la noi pierderi pentru Federația Rusă.

- ***Perspectiva unor noi riscuri potențiale de tensionare a relațiilor comerciale Letonia-Rusia***

Deși în anul 2017 Letonia a redus dependența față de comerțul cu Rusia și costurile implicate, se consideră că Rusia dispune de multiple instrumente economice care ar putea fi utilizate în viitor (pentru influențe politice), cu impact negativ semnificativ asupra economiei letone.

Potrivit ideilor avansate de Klus (2017), principalele instrumente includ restricționarea importului Rusiei de bunuri din Letonia, interzicerea în viitor și lichidarea actualelor investiții directe ale Rusiei în Letonia, reducerea volumului transportului de mărfuri rusești prin porturile letone, întreruperea furnizării de gaze naturale în Letonia și, nu în ultimul rând, retragerea depozitelor nerezidenților din sistemul bancar al Letoniei, depozite controlate în mare parte de companii din Rusia și Cipru (acestea din urmă fiind relaționate cu Rusia).

În cazul unor *noi restricții ale bunurilor* din Letonia pe piața Rusiei, există argumente solide care conduc la concluzia că impactul negativ asupra economiei letone ar fi de scurtă durată, Letonia având potențial de reorientare a exportului spre alte piețe. Companiile letone, conștiente de riscul politic, sunt deja într-un proces strategic de diversificare a piețelor de desfacere.

Întreruperea potențială a furnizării de gaze naturale de către Rusia ar putea avea consecințe negative semnificative asupra economiei Letoniei și ar putea cauza daune populației, într-o țară cu ierni grele și de durată. Un contraargument este dat de modelul consumului de gaze al Letoniei, care se bazează pe utilizarea facilității de depozitare a gazelor în subteran pentru rezerve ce pot fi suficiente începând de la sfârșitul verii până cel puțin în primăvară. Mai mult, guvernul Letoniei a început în anul 2017 să implementeze un cadru legal și administrativ pentru crearea unei mai mari rezerve strategice de gaze naturale. Un alt

factor care ar atenua efectele negative ale unei potențiale întreruperi de gaze de către Rusia se referă la recenta liberalizare a pieței gazelor naturale din Letonia și, deci, la posibilitatea aprovizionării din surse alternative. În prezent, se desfășoară lucrări de dezvoltare a rețelelor existente de conducte interconectate în zona țărilor baltice, care vor fi finalizate până în anul 2020 (Klus, 2017).

Pentru Rusia, un asemenea atac economic masiv asupra Letoniei ar putea fi foarte costisitor, pentru că firmele rusești ar pierde venituri, dar și încrederea altor parteneri de afaceri. Mai mult, deși afectată pe termen scurt, Letonia va avea posibilitatea, ca stat membru al Uniunii Europene, să îmbunătățească poziția strategică față de Rusia, prin deschiderea și amplificarea altor relații economice.

Referințe bibliografice

- Central Statistical Bureau of Latvia (2018).
- Central Intelligence Agency (2018). *The World Factbook. Country Profiles. Latvia.*
- Christian, M. (2017). *Russian influence in Latvia.* AALEP. Disponibil la: <http://www.aalep.eu/russian-influence-latvia>.
- European Parliament (2018). Project HANSA. Disponibil la: <http://projekthansa.org/news/history-of-hanse/news>
- Eurostat (2000). Statistics in focus, nr.16.
- Flagpictures. Org. (2018). *Latvia's Top 10 Exports.* Disponibil la: <http://www.worldstopexports.com/latvias-top-10-exports/>
- Gelzis, G. (2016). *Latvia changes gas grid rules in bid to shift supply from Russia.* Reuters, **COMMODITIES NEWS**, February 9
- Keinast, K. (2005). *Trade between Latvia and Russia 1990-2004.* Disponibil la: <https://www.eestipank.ee/>
- Klus, A. (2017). *New Eastern Europe.* August 17.
- LIAA (2018a). *Latvia in facts.* Disponibil la: <http://www.liaa.gov.lv/en/latvia-great-place-business>.
- LIAA (2018b). Agenția de Investiții și Dezvoltare a Letoniei. *Electrical Engineering And Electronics Industry.*
- MIT Education (2016). Disponibil la: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/import/lva/rus/show/2016/
- UN COMTRADE (2018). *Trading economics.* Disponibil la: <https://tradingeconomics.com/latvia/exports-by-country>.
- Veebel, V. & Markus, R. (2018). *The bust, the boom and the sanctions in trade relations with Russia.* Journal of International Studies, 11(1), 9-20. doi:10.14254/2071-8330.2018/11-1/1.
- World Bank Group (2018). Disponibil la: <https://wits.worldbank.org/countryprofile/en/country/lva/year/2013/tradeflow/expimp/partner/rus>
- Zvaigzne, A. (2015). *Eu sanctions against Russia renewed: pros and cons for business and baltics economy.* The baltic course, 28 december. Disponibil la: <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=114794>.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Câmpeanu, V. (2018). Comerțul Letoniei cu Rusia după sancțiunile economice reciproce. Modificări rapide pentru stoparea pierderilor. *Revista de Economie Mondială*, 10(3), pp. 39-56
